

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Edilgen Yangın Korunumu, İstanbul Örneği

Passive Fire Protection for Immovable Cultural Property: The Case of İstanbul

Oğuz CEYLAN, Ümit ARPACIOĞLU

ÖZ

Yangınlar yaşadığımız kentlerin gelişimlerinde önemli rol oynamışlardır. Özellikle çevresel ölçekte gelişen bu yangınların maddi, manevi etkileri sonucunda, önleme girişimlerinin de geliştiği görülmektedir. İstanbul kenti tarihi gelişim süreci içerisinde sıklıkla meydana gelen ve yayılarak geniş alanlarda etkili olan, önemli boyutlarda can ve mal kaybına yol açan yangınlara maruz kalmıştır. Yangınlar, özellikle bitişik düzende ve ahşap malzeme ağırlıklı bir yapılaşmanın görüldüğü Osmanlı kentlerinde çevresel ölçekte yaygınlık kazanarak önemli boyutlarda maddi ve manevi kayıplara yol açmış ve tarihi gelişim süreci içerisinde yönetim tarafından bu felaketin önlenmesine yönelik tedbirler (nizamnameler) alınmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun geç dönemlerinde yönetim tarafından yayınlanarak yürürlüğe konulan imar yönetmeliklerinin yangınların önlenmesine yönelik maddelerinin edilgen yangın korunumu detay çözümlenmeleri açısından incelenmesi, söz konusu detayların korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının mimari oluşumunda rol oynadığını ortaya koymuştur. Çalışmada daha önceden hazırlanmış ve yayınlanmış olan Katalog çalışmalarından da yararlanılmıştır. Yapı ve çevre ölçeğinde olmak üzere değerlendirilen bu etkiler detay bazında ortaya konularak, mimari oluşumdaki rolleri ölçütler eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm bu detay çözümlenmeleri bir dönemin izleridir ve onarım çalışmalarında özellikle korunmaları gereklidir. Çalışma İstanbul'un çevresel etkiye sahip yangınlarını incelemekte, Dünya'da öncü sayılabilecek edilgen yangın önlemlerini sistematik biçimde incelemektedir. Böylece korunması gerekli kültür varlıklarının restorasyon ve yenilenme aşamalarında ilgili dönemler ile ilişkili bilgi dağarcığının oluşmasını amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: İstanbul; yangın.

ABSTRACT

Fires had an important effect on the evolution of the cities. After wide-scale fires, the precautionary effort progressed because of the financial and emotional damage done to the cities and residents. The historical progress of İstanbul has been frequently exposed wide-spreading fires which also caused significant losses of life and property. Fires, which are particularly influenced Ottoman towns, contain attached and usually wooden housing. When building the city, fire safety regulations came into force in the final period of the Ottoman Empire, and solutions for passive fire protection were examined. Questions arose about the immovable cultural property to be protected. This study benefits from previously prepared and published index studies. These effects, which were reviewed only at a surrounding and building scale, and revealed in detail the base and aimed to explain their roles in architectural formation based on the defined criteria. All these detailed solutions are marks of an era and they need to be protected during repair work. This study systematically examines İstanbul's wide-scaled fires and innovative passive fire protection strategies. The study aims to create knowledge about the relevant eras during restoration and renewal stages of immovable cultural property, to be protected.

Keywords: İstanbul; fire.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul

Başvuru tarihi: 21 Mart 2016 - Kabul tarihi: 02 Ocak 2017

İletişim: Ümit ARPACIOĞLU. **e-posta:** umit.arpacioglu@mgsu.edu.tr

© 2017 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2017 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Prometheus düşündü taşındı, insanoğlunu tüm yaratıklardan üstün kılmamın bir yolunu buldu.

Gökyüzüne, güneşe çıkararak oradan ateşi indirdi yeryüzüne; korunma bakımından kürklerden de, cesaretten de, çeviklikten de üstün olan ateşi sundu insanlara.¹

Giriş

Yangınlar, özellikle bitişik düzende ve ahşap malzeme ağırlıklı bir yapılaşmanın görüldüğü Osmanlı kentlerinde çevresel ölçekte yaygınlık kazanarak önemli boyutlarda maddi ve manevi kayıplara yol açmış ve tarihi gelişim süreci içerisinde yönetim tarafından bu felaketin önlenememesine yönelik tedbirler (nizamnameler) alınmaya çalışılmıştır. Yangının çıkmasını veya çıkan bir yangının büyümesini önleyici tedbirler olarak yorumlanabilecek bu nizamnameler edilgen (pasif) yangın korunumu çalışmalarının ilk örneklerini oluştururlar.

Günümüz korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının mimari oluşumlarına önemli katkısı olan ve çeşitli tarihlerde yürürlüğe konulan edilgen (pasif) yangın korunumu detay çözümlerinin, koruma alanında çalışan mimarlar tarafından bilinmesi ve bu tür yapıların onarımları aşamasında özenle korunmaları gerekmektedir.

Tarihi gelişim süreci içerisinde pek çok kent yaygın ve sonuçları itibarıyla ağır kayıpların verildiği yangınlara maruz kalmıştır. Örneğin 1666 yılının Eylül ayında Londra’da meydana gelen yangında 14000’e yakın konut, 90’a yakın kilise yok olmuş veya ağır zarar görmüştür.² İstanbul kentinin de tarihinde yangınlar eksik olmamış, ortalama her üç yılda bir yangına maruz kalmıştır.³

Çalışmada İstanbul’da tarihsel süreçte çevresel etkiye sahip olan yangınlar katalog oluşturularak incelenmiştir. (Ceylan O., tarafından 2004 yılında tamamlanan “ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Edilgen Yangın Korunumu ” araştırma projesi yayınında oluşturulmuş kataloğlardan yararlanılmıştır.)

İstanbul Tarihi Gelişimi Süreci İçinde Yangınlar

İstanbul kenti tarihi gelişim süreci içerisinde sıklıkla meydana gelen ve yayılarak geniş alanlarda etkili olan, önemli boyutlarda can ve mal kaybına yol açan yangınlara maruz kalmıştır. İstanbul’un fethinden itibaren özellikle sur içi bölgesinde görülen nüfus artışı, buna koşut olarak çoğalan bina sayısı ve yönetim tarafından gündeme getirilen edilgen (pasif) yangın korunumu çözümlerinin çoğunlukla uygulanamayışi yangınlara zemin hazırlamıştır. İstanbul kentinde meydana gelen ve çevre ölçeğinde büyük zararlara yol açan bu yangınlar İstanbul’da görev yapan yabancı diplomatların da dikkatini çekmiş ve ülkelerine bu yangınlara ilişkin izlenimlerini bildiren mektuplar gönder-

mişlerdir. 1611 yılında İstanbul’a görevli olarak gelen ve ilk Alman büyükelçisi Cornelius Haga’nın yazmanı Ernst Brinck, anılarında 1613 ve 1614 yıllarında İstanbul kentinde meydana gelen yangınlardan bahsetmektedir. Brinck, özellikle detaylı bir şekilde anlattığı 30 Mayıs 1613 tarihinde meydana gelen yangının bütün bir gün sürdüğünü ve bu yangında bedesten civarında yaklaşık 1000 kadar konutun ve dükkânın yandığını belirtir.⁴ Bir diğer Alman büyükelçisi Reinier Van Haefthen anılarında, 9 Temmuz ve 21 Ağustos 1782 tarihlerinde meydana gelen ve haritalar eşliğinde detaylı bir şekilde açıkladığı iki İstanbul yangınından bahsetmektedir (Şekil 1).⁵

Şekil 2’de görülen ve çeşitli kaynaklardan⁶ yararlanılarak hazırlanan, özellikle çevre ölçeğinde etkili olan İstanbul kentinde yangınların yayıldığı bölgeler belirtilmektedir.⁷

Tarihi İstanbul yangınlarında iki tipik özellik ön plana çıkmaktadır:

- Sık yangın çıkışı,
- Oluşan yangınların kısa sürede yaygınlık kazanarak çevre ölçeğinde etkin olmaları.

O. N. Ergin, İstanbul yangınlarını 3 devreye ayırarak incelese de İstanbul Belediyesi İtfaiyesi’nin kurulması ile 4. son dönemi eklemek mümkündür.⁸

Devre Yangınları (1453-1853)

İstanbul’un fethinden 1853 yılına kadar geçen 400 yıllık zaman dilimini oluşturan birinci dönemde yaklaşık 109 yangının olduğu, en sık yanan bölgelerin Hocapaşa ve Cibali semtleri olduğu, Hocapaşa’nın yedi, Cibali’nin ise sekiz kez ayrıca Büyük Çarşı’nın da üç kez yandığı belirtilmektedir. Bu dönem yangınlarda dikkati çeken bir husus; yangınların genellikle ahşap tekne yapımcılarının ve kalafatçıların (Kalafat: Ahşap teknelerin kaplama tahtalarının arasını üstüğü ile doldurup ziftleyerek su geçirmez duruma koyma işi, kalafatçı: Tekneleri kalafat eden kimse) bulunduğu Balat, Ayvansaray ve Cibali Kapısı civarından çıktığı, çeşitli esnaf kollarının (özellikle balmumcular, keresteciler, zeytin-yağcılar ve sepetçiler gibi kolay yanan malzemeleri içeren meslek grupları) bulunduğu Haliç sahil surları boyunca yer alan dükkân gruplarını yakarak Sirkeci civarında bulunan Odun Kapısı’na kadar ilerlediği, bazı kolların ise Haliç surlarını aşarak sur içi bölgesine doğru yayıldığı anlaşılmaktadır.

II. Devre Yangınları (1853-1908)

Bu dönem yangınları içerisinde Hocapaşa ve Beyoğlu yangınları dikkat çekmektedir. Hocapaşa yangınında toplam 2910 bina yanmış, Beyoğlu yangınında ise toplam 3000 konut ve işyeri yanmıştır. Ayrıca yangın sayısında önceki döneme göre belirgin bir biçimde artış olduğu ve yak-

¹ Hamilton, 1974, s. 45. ² Erder, 1975, s. 200. ³ Sakaoğlu, 1997, s. 45.

⁴ Slot, 1976, s. 47.

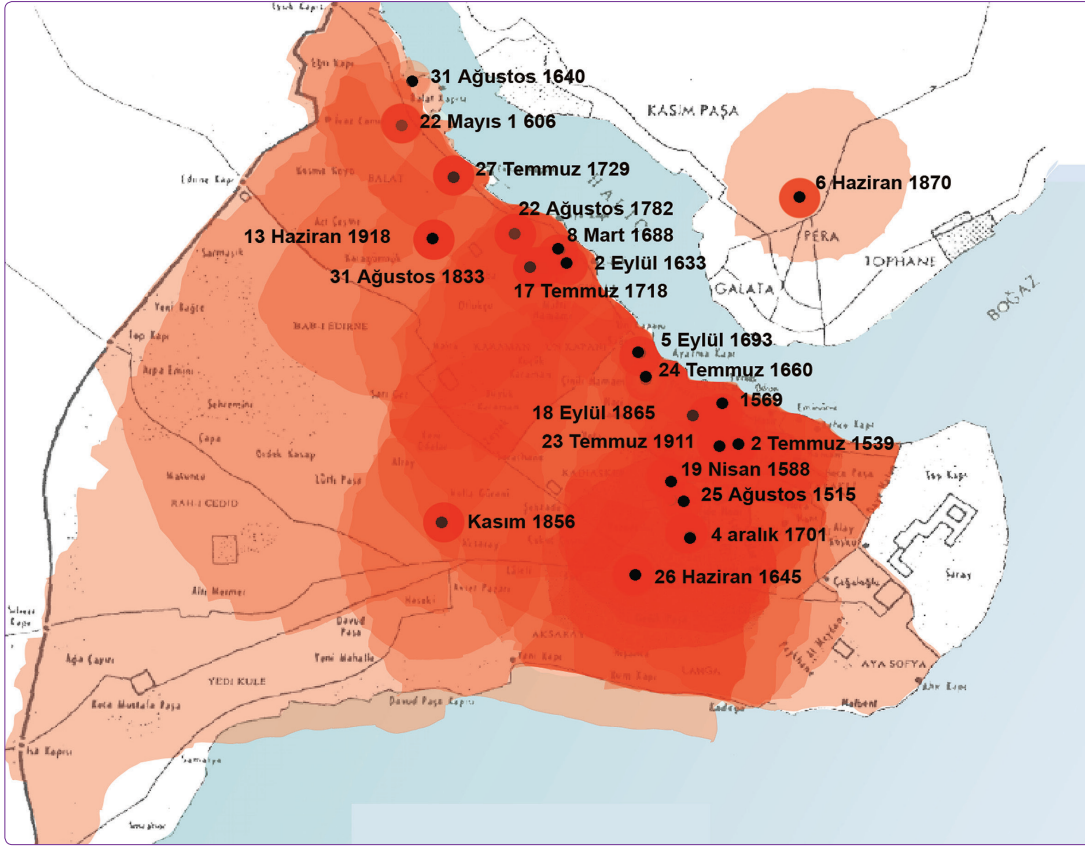
Sakaoğlu, 1997, s. 45-52.

⁵ Slot, 1976, s. 49.

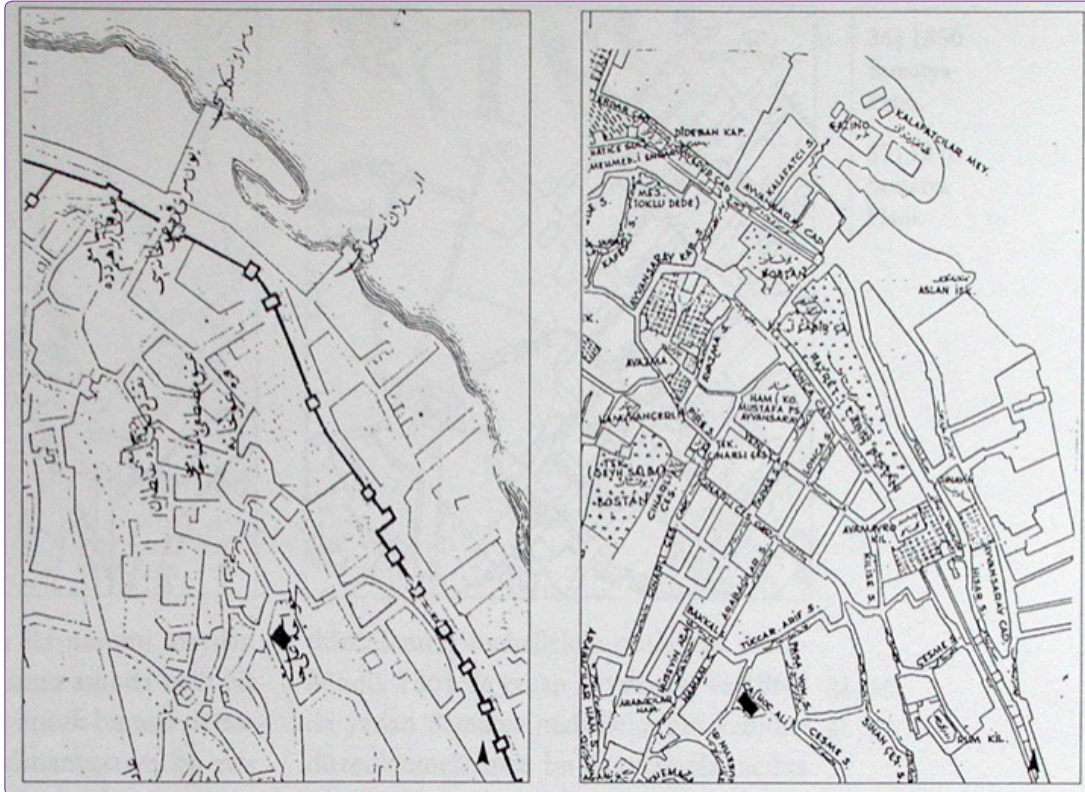
⁷ Ceylan, 2004.

⁶ Ceylan, 2004; Cezar, 2002, s. 354-445; Ergin, 1995, s. 1183-1238 ve

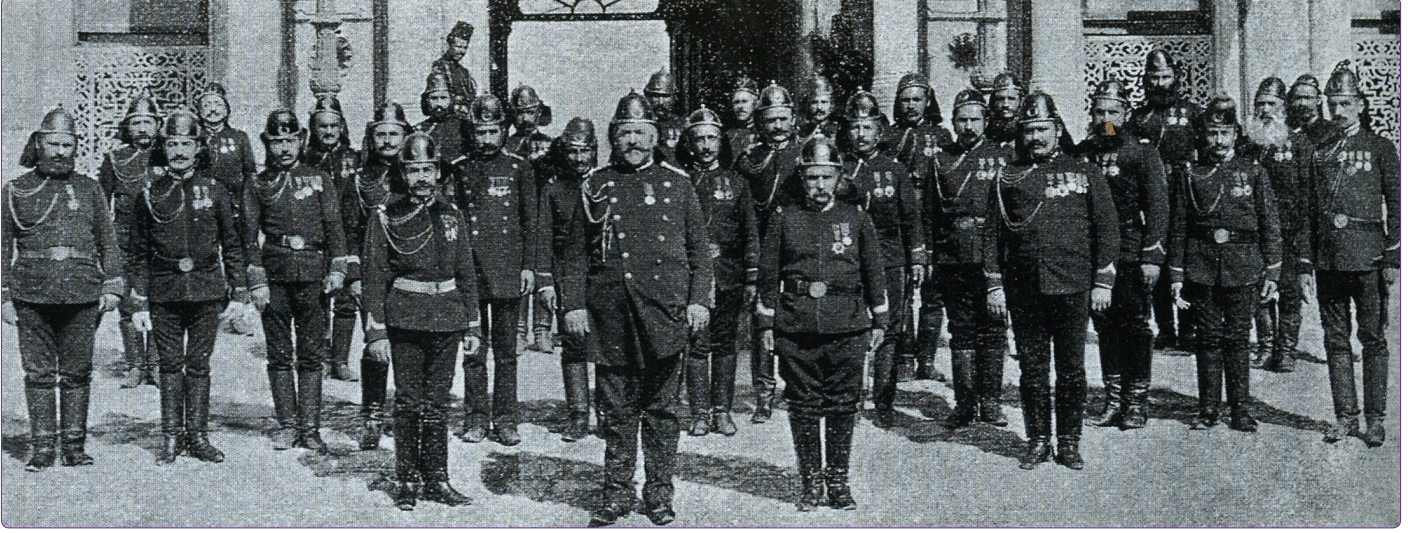
⁸ Ergin, 1995, s. 1185.

Şekil 1. Çeşitli kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan, çevre ölçeğinde etkili olan İstanbul yangınlarının gerçekleşme yılları ve etki alanları görülmektedir(Arpacıoğlu Ü,2007).

Şekil 2. Ayvansaray'da Çevresel Ölçekte Müdahale, 1850 – 1870, (Çelik, 1996: 54).

Şekil 3. 1895 yılında İstanbul İtfaiyesi Personeli (Cezar, 2002: 237).

laşık 25.000 konut ve işyerinin yandığı veya kullanılamaz hale geldiği belirtilmektedir. O. N. Ergin özellikle Hocapaşa yangınının bir felaketten daha çok mutluluk doğurduğunu (saadeti tevlid) ve olumlu sonuçlarının görüldüğünü; kurulan “Yolları Düzenleme Komisyonu” nun (Islahat-ı Tarrık Komisyonu) çalışmaları sayesinde Divanyolu, Bab-ı Ali, Mahmudiye ve Cağaloğlu caddelerinin açılmış olduğunu ve ızgara planlı yerleşmelerin kurulduğunu belirtmektedir.⁹ Bu dönemde toplam 129 adet yangın çıkmış ve yıl başına düşen yangın sayısı 4,2 olarak belirlenmiştir. Yangın başına düşen yanan konut sayısı 106 olmuş, yılda ise ortalama olarak 452 konut yitirilmiştir (Şekil 3).¹⁰

2.3 III. Devre Yangınları (1908-1921)

13 yıllık bir devreyi kapsayan ve toplam 79 yangının görüldüğü üçüncü devre yangınlarında 21579 bina zarar görmüştür. Özellikle 1918 yılında meydana gelen büyük Cibali yangınında Fatih ve Altımermer semtleri büyük zarar görmüş, 7500 bina yanmıştır. O. N. Ergin bu dönemde yangınların daha da arttığını, İstanbul kentinin adeta bir harabeye (harabazar) döndüğünü belirtmektedir.¹¹ Gerçekten bu kısa dönemde yıl başına düşen yangın sayısı 6,2 olmuş, yangın başına düşen konut sayısı ise 268 olmuştur. Yıllık ortalama ise 1630 konut gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır¹² (Şekil 4¹³).

2.4 IV. Devre Yangınları (1923-.....)

İstanbul Belediyesi İtfaiyesi'nin 25 Eylül 1923 yılında göreve başlamasıyla dördüncü devre olarak nitelendirilebilecek “Cumhuriyet Dönemi Yangınları (1923-.....)” ele alınabilir. İstanbul Belediyesi İtfaiyesi göreve başladıktan sonra mahalle tulumbacılarının etkinliklerini bir süre daha

sürdürdükleri ve oluşan yangınları kendilerinin söndürüp mahalleliden bahşiş almak gayesiyle itfaiyeye haber verilmesine engel oldukları ve bu nedenle de hasarların artmasına yol açtıkları bilinmektedir. İtfaiye teşkilatının gelişmesi ve organizasyonunu tamamlamasıyla birlikte tulumbacılık kurumu da giderek yok olmuştur.¹⁴ Bu dönemde, ahşap karkas inşaatın egemen olduğu konut bölgelerinde meydana gelen yangınların sonucunda ağır kayıplar görülmüş, yaygın yangın tipi yerini giderek büyük çaplı ve ağır zararlı sanayi tesisleri yangınlarına terk etmeye başlamıştır. Bu olgunun nedenleri arasında itfaiye teşkilatının zaman içerisinde çağdaş bir donanıma kavuşması, belediyecilik ve şehircilik açısından etkin önlemlerin alınması gibi hususlar gösterilebilir.¹⁵

İstanbul'da Yangınları Önleme Çalışmalarında Edilgen (Pasif) Yangın Korunumu

İstanbul geçmişten bugüne yaşadığı bu büyük yangınlarla karşı önlemlerin de öncüsü sayılabilecek tarihsel birikime sahiptir.

Spontane Çözüm Arayışları

İstanbul kentinin, Bizans İmparatorluğu döneminde de çeşitli yangınlara maruz kaldığı bilinmektedir. 406 yılında meydana gelen ve çok sayıda binanın yanı sıra Mese'nin de yanarak zarar görmesine yol açan yangından sonra binalarda ahşap eklemelerin ve ahşap merdivenlerin inşası yasaklanmıştır.¹⁶ (Mese (Merkez): İstanbul'un Bizans İmparatorluğu döneminde Milliarium'dan başlayarak batıya doğru uzanan büyük caddesi, önce Forum Theodosii'yi, daha sonra Balaban Ağa mescidi'ni geçen Mese, Philadelphion'da -günümüzde Şehzadebaşı civarı- iki kola ayrılmaktadır. Güney kolu Yaldızlıkapı'ya, kuzey kolu ise Edirnekapısı'na

⁹ Ergin, 1995, s. 1222.

¹⁰ Güvenç, tarihsiz, s. 13.

¹¹ Ergin, 1995, s. 1236.

¹² Güvenç, tarihsiz, s. 13.

¹³ Cezar, 2002, s. 235.

¹⁴ Özavcı, 1965, s. 7.

¹⁵ Özavcı, 1965, s. 8.

¹⁶ Wiener, 2001, s. 269.

Şekil 4. 19. Yüzyılın yağın söndürmeye giden mahalle tulumbaclarından bir grup (Cezar, 2002: 235).

gitmektedir. Mese'nin üzerinde çok sayıda revak vardı.) İstanbul kentinin ilk edilgen (pasif) yangın korunumu çalışmalarına örnek oluşturabilecek bu önlem, olası bir yangının nedenlerini ortadan kaldırmaya ve malzeme kullanımına kısıtlama getirmeye yönelik bir uygulama olarak yorumlanmalıdır.

XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde edilgen (pasif) yangın korunumu uygulamaları kapsamında ele alınabilecek örnekler olarak, Divan-ı Hümayun kararlarının yer aldığı "Mühimme Defterleri"nde mevcut bulunan ve İstanbul kadısına hitaben yazılmış iki belge dikkat çekmektedir. 17 Mayıs 1568 tarihli birinci belgede¹⁷ yapılanma sorunlarına değinilmekte ve konutlarda çıkma (şahnişin), çardak (çartak) ve dükkan oluşturulduğuna dikkat çekilerek bu uygulamaların yola sıkıntı, güçlük verdiği dolayısıyla bu tür uygulamalara yangın söndürme çalışmalarını engelleyeceği kaygısıyla engel olunması talep edilmektedir. 26 Mayıs 1572 tarihli ikinci bir belgede ise,¹⁸ yangın çıkma olasılığı fazla olan yerlerdeki konut sahiplerinin evlerinin üst katlarına kolaylıkla ulaşılabilmesi için seyyar merdiven ve konutlarında içi su dolu büyük fiçı bulundurmaları ayrıca konut sahiplerinden, yangın çıktığı zaman kaçmamaları ve yardımcıları ile birlikte yeniçeriler ve diğer halk yetişince-

ye kadar su ile ateşin söndürülmesi için çaba göstermeleri istenmektedir. Edilgen (pasif) yangın korunumu uygulamalarına verilebilecek örneklerden olan bu belgelerde konutlarda yangın çıkma olasılığının hangi ilkelere göre belirlendiğine yönelik bilgi bulunmamaktadır.

12 Temmuz 1725 tarihinde Hassa Mimarbaşı'na gönderilmiş bir diğer belgede¹⁹ ise Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi topluluklarına ait konut yüksekliklerinin belirlendiği ve özellikle kirpi saçak yapımı üzerinde durulduğu gözlemlenmektedir. 1826 tarihli fermenda ise sokakların genişletilmesi, yollardan evlere ve dükkanlara yer alınmaması gibi konular, özellikle bir yangın önlemi olarak ele alınmıştır.²⁰

Genellikle çevresel ölçekte etkin olan bir yangından sonra spontane bir şekilde gündeme gelen, mimarbaşına ferman yollanarak uygulamaya çalışılan bu erken edilgen (pasif) yangın korunumu uygulamaları, XIX. Yüzyıl'da yerini, çeşitli dönemlerde yayınlanan yönetmeliklere dayanan ve kurumsallaşma çabaları içindeki uygulamalara bırakacaktır.

Tanzimat Fermanı'nı hazırlayan devlet adamlarından biri olan Mustafa Reşit Paşa diplomatik görevi nedeniyle bulunduğu Paris, Viyana, Londra gibi Avrupa başkentlerini incelemiş, bu şehirlerin yerleşim düzenlerini beğenerek

¹⁷ Altunay, A. R, 1333, s. 85.

¹⁸ Altunay, A. R, 1333, s. 87.

¹⁹ Altunay, A. R, 1930, s. 83.

²⁰ Denel, 1982, s. 62.

Osmanlı başkentinin de aynı şehir düzenine sahip olmasını arzu etmişti. Reşit Paşa'ya göre yol şebekesi geometri kurallarına (kavaid-i hendese) uygun olmalıydı. Böylelikle sağlanacak ulaşım kolaylığı şehri adete harabeye çeviren yangınların kontrolünü olanaklı kılacak ayrıca konut inşaatlarında kullanılacak yapı malzemelerinin ahşaptan kâgire dönüştürülmesiyle de yangınların önlenmesinde önemli bir adım atılmış olacaktı. Bu görüşler doğrultusunda Alman mühendis H. Von Moltke, 1839'da İstanbul'a davet edilir. Kentin sokak dokusunu sağlamlaştırmak üzere görevlendirilir.²¹ Moltke, öncelikle kentin yerleşim planını çıkarır ve bir yenileme projesi hazırlar. Ayrıca yangına dayanıklı kâgir yapıların inşasını da öneren Moltke'nin projeleri uygulanmamıştır, ancak daha sonra uygulamaya konacak olan yeni inşaat yönetmeliklerinin temelini oluşturmuştur.

Kasım 1856 tarihinde çıkan ve yaklaşık 1000 konut ve dükkânın zarar görmesine neden olan Aksaray yangınından sonra hükümet, İtalyan mühendis Luigi Storari'yi bölgenin yeniden imarı ile görevlendirir. İstanbul kent tarihinde ilk kez bir yangın bölgesinin sistematik haritası çıkartılır ve bir kent tasarım projesi hazırlanarak uygulamaya konulur.²² Bu düzenlemede yapı adalarının boyutlarında köklü değişiklikler görülmez, ancak ızgara plan, arterlerin kesişme noktalarında 45°lik kavşak düzenlemeleri ve çıkmaz sokakların açılması gibi yenilikler dikkat çeker.

Yangınların önlenmesinde edilgen (pasif) yangın korunumu çalışmaları kapsamında ele alınabilecek bir diğer konu, kalastral parsel düzeyinde yangın risklerini gösteren sigorta haritalarının hazırlanması çalışmalarıdır. İstanbul kenti için 1904-1906 yıllarında hazırlanan, 1914 yılında yeni baskıları yapılan Goad haritaları ve özellikle tek yapıların yangın risklerinin ayrıntılı tanıtımı amacıyla hazırlanan ve 1920'lerden 1940'lı yıllara uzanan zaman dilimi içerisindeki mevcut yapı stokunu değerlendirmeye yönelik Pervititch haritaları özellikle bina yapım teknikleri, çıkmalar, çatı ve üst yapılar, duvarlar ve pencereler, kat adetleri ve yükseklikleri, sigortalanan taşınmazın yakın çevresindeki yangın risklerini belirlemeye yönelik bilgiler açısından önemli belgeler olarak yorumlanmalıdır.²³

Öncü Yönetmelikler ve Edilgen (pasif) Yangın Korunumu

Kent planlaması ve inşaat faaliyetlerine yönelik ilk nizamname 1848 yılında Ebniye Nizamnamesi (Binalar Yönetmeliği) adı altında hazırlandı. Bu yönetmelikte sokakların düzenlenmesi gibi dolaylı edilgen (pasif) yangın korunumuna yönelik tedbirler bulunduğu gibi malzeme kullanımı veya ölçülendirme ile ilişkili, doğrudan edilgen (pasif) yangın korunumu ile ilgili tedbirler de bulunmaktaydı. Örneğin; kâgir inşaat sınıflandırılarak ahşap inşaata olan üstünlükleri açıklanmakta, bundan böyle inşaat yapılarının kâgir inşaata yönelmeleri talep edilmekte, yangın

duvarı inşası konusu gündeme getirilmekte ayrıca imalatında ateş kullanılan ürünleri üreten dükkânların üzerinde konut olmadığı durumlarda üç tarafının halis harç kullanılarak kâgir duvar ile örülmesi gibi detay oluşturulması ve malzeme kullanımını içeren konulara yer verilmekteydi. Bu nizamnameyi 1858 Sokaklara Dair Nizamname, 1863 Turuk ve Ebniye Nizamnamesi, 1875 İstanbul ve Bilad-ı Selase'de (Üç Belde: Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıklarına verilen ad.) Yapılacak Ebniye'nin Suret-i İnşaiyesine Dair Nizamname, 1877 Dersaadet Belediye Kanunu gibi yönetmelikler izlemiştir. Bu yönetmelikler benzer konulara eğiliyordu.²⁴ Söz konusu yönetmeliklerde özellikle mevcut sokaklara yönelik bir düzenleme getiriliyor ayrıca sokaklar genişliklerine göre sınıflandırılarak yangınlarda tahribata uğrayan bölgelerde yeni bir düzenlemeye gidilmesi öngörülmüyordu. Bu yönetmeliklerde ısrarla kâgir inşaat üzerinde durulduğu görülmektedir. Yönetmeliklerde sürekli olarak kâgir inşaatın uygulanması gerektiğinin gündeme getirilmesi, buna karşılık toplumun ahşap inşaat yapımındaki ısrarcı tutumu, yönetenlerin yaptırım güçlerinin yetersiz olduğunu göstermektedir.²⁵

Edilgen (Pasif) Yangın Korunumu Önlemleri

Tüm bu yoğun yangın önleme çalışmaları ve düzenlemeleri İstanbul'da yapısal edilgen müdahaleleri de gündeme getirmiştir.

Çevre ve Parsel Ölçeğinde Önlemler

18 Eylül 1865 tarihinde meydana gelen ve sur içi bölgesinde büyük tahribata neden olan Hocapaşa yangını, kentte çağdaş düzenlemelerin yapılması gerektiğini savunan Tanzimat döneminin ileri gelenleri tarafından bir fırsat olarak yorumlanmış ve bu düzenlemeleri gerçekleştirmek üzere 1866 yılının Mayıs ayında İslahat-ı Turuk Komisyonu kurulmuş, komisyonun görevleri 15 maddelik bir yönetmelikle belirlenerek uygulamaya başlanmıştır. Bu yönetmelikte, komisyonun çalışma alanı Hocapaşa, Divanyolu, Kumkapı ve Bayezid semtleri olarak tanımlanmış, mevcut ve yeni açılacak yollara ilişkin ölçüler belirlenmiş ayrıca halkın ucuz taş, tuğla, kum ve kireç temin edebilmesi için Ticaret Nezareti görevlendirilmiş, bununla yetinilmeyerek kâgir inşaatın emlak vergisinden muaf tutulması sağlanmış, böylelikle kâgir inşaatın toplum tarafından benimsenmesine çalışılmıştır.²⁶

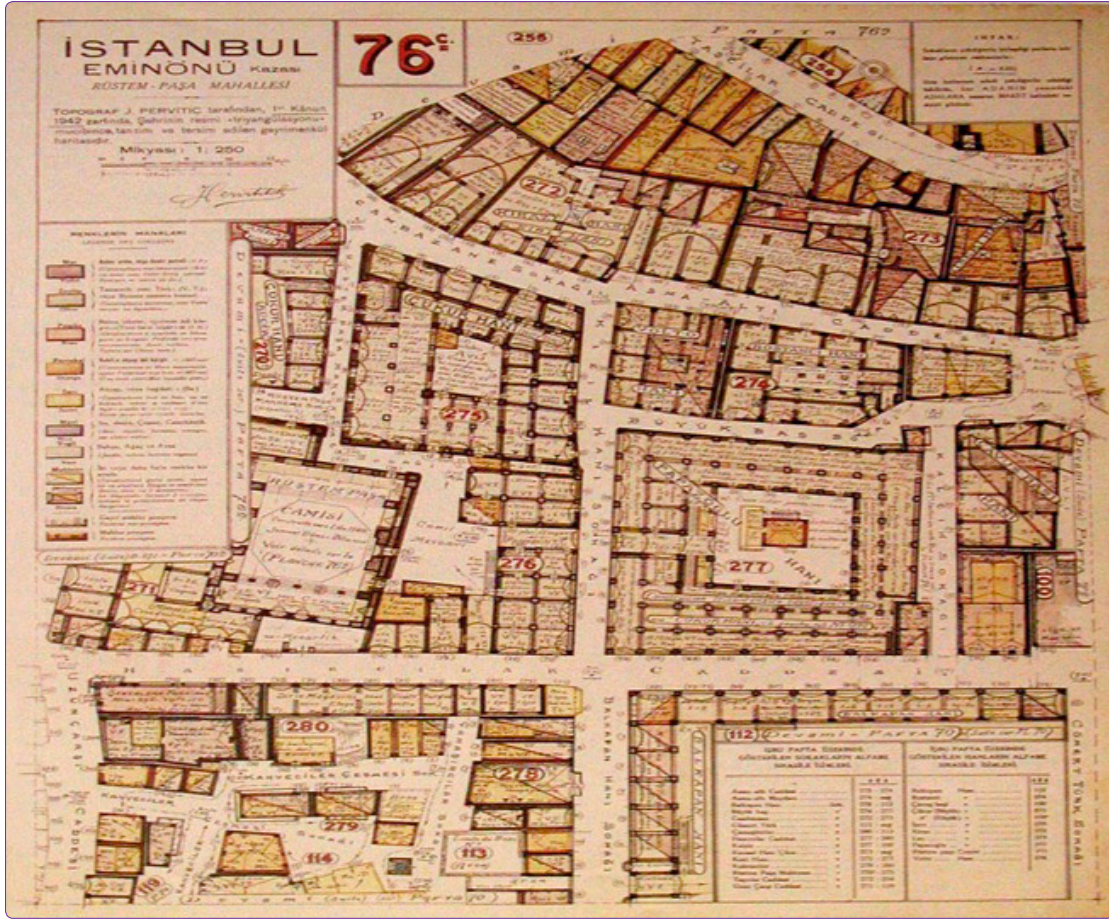
Tanzimat Dönemi'nde gerçekleştirilmeye çalışılan yeni düzenlemeler, toplum yaşamının her kesitinde kendini belli ederken özellikle çevresel ölçekte etkin olan ve ağır kayıplara yol açan yangınların önlenmesi amacıyla yürürlüğe konan Ebniye Nizamnameleri - günümüzün imar yönetmelikleri kentlerin fiziksel oluşumunda önemli rol oynamışlardır. Yönetmeliklerle uygulamaya konulan gerek

²¹ Çelik, 1996, s. 41. ²² Çelik, 1996, s. 45. ²³ Güvenç, tarihsiz, s. 11-19.

²⁴ Çelik, 1996 s. 42.

²⁵ Çelik, 1996 s. 54.

²⁶ Ergin, 1995, s. 944.

Şekil 5. Pervittich Sigorta Haritaları (1920 – 1945 [Güvenç, tarihsiz: 153]).

çevresel ölçekteki gerekse parsel boyutundaki ölçü ve malzeme kullanımına ilişkin müdahalelerin mimari çevrenin oluşumundaki katkıları göz ardı edilemez.

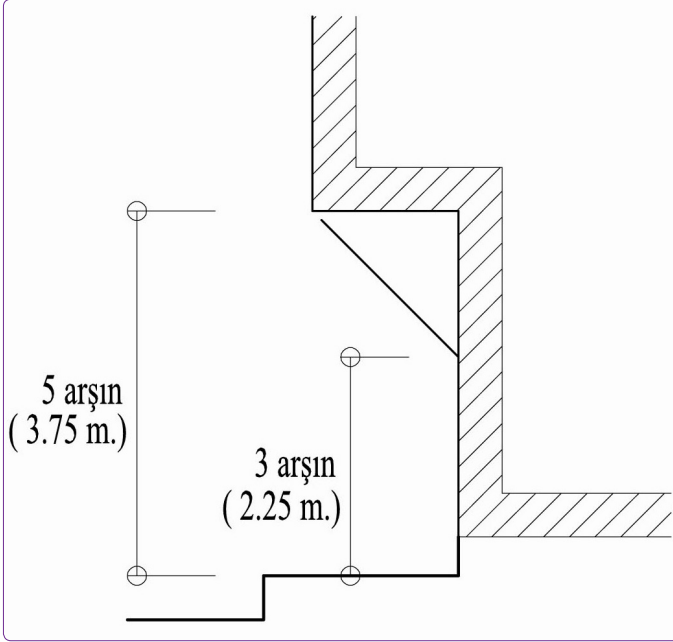
Ebniye Nizamnameleri'nin mimari çevrenin oluşumuna çevresel ölçekteki etkileri, cadde ve sokakların genişliklerinin belirlenmesi, anıtsal binalara dik yollar açılması, yangınlardan sonra meydanlarda bina yapılmaması, yeni inşa edilecek konutların geri çekilmek kaydıyla inşasına izin verilmesi gibi konularda yansımaları bulunmaktadır. Örneğin, 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'nin birinci maddesinde, yeni binalar inşa edilecek cadde ve sokakların genişlikleri durumlarına göre; altı, sekiz, on ve on iki arşından az olmayacak ve çıkmaz sokaklar olanaklar dahilinde açılacaktır, denmektedir. Ayrıca ikinci maddede, genişliği nizamnamede belirtilen ölçüye uygun olan ya da daha geniş bulunan sokaklar esas durumu ile korunarak daraltılmayacak, beşinci maddede nizamnamenin gerektirdiği ölçüden daha dar sokak üzerinde bulunan kâgir dükkan üzerine kat çıkılmak istendiği takdirde geriye çekilme işlemi gerçekleştirilecek, bu yapılmadığı takdirde ilave inşaat ruhsat verilmeyecek, yedinci maddede yangın sahalarındaki cami, medrese ve sair emsali yapıların önlerinde avluları varsa, bunlardan yapılacak düzeltmelerle sokakların nizami genişliği sağlana-

cak, dokuzuncu maddede İstanbul'un içinde ve dışında ve Bilad-ı Selase'de ve bunların çevresinde inşaat yapılmasında mahzur bulunmayan boş arazi ve bostanlarda kâgir, yarı kâgir, ve ahşap ev, dükkan, han ve sair bina yapılmak üzere inşaat açılması hususu padişahın özel iradesi ile mümkün olacak, yirmi sekizinci maddede ise, iskele meydanlarında, cami avlularında ve sair meydan alanlarında yeni bina inşasına ruhsat verilmeyecektir, ifadesi bulunmaktadır.²⁷ Daha sonraki dönemlerde yayınlanan Ebniye Nizamnameleri'nde de genellikle benzer konulara değinilmiştir.

İlk ızgara plan tanımlaması 1864 tarihli Tarık ve Ebniye Nizamnamesi'nin on ikinci maddesinde yer almıştır.²⁸ Böylece genellikle topoğrafyaya uygun ve eğrisel formda sokaklara sahip geleneksel doku giderek yerini düz hatlı perspektiflere bırakacaktır (Şekil 5).²⁹

Çevresel ölçekte müdahale çalışmalarına bir diğer örnek, 1875 yılında çıkarılan bir nizamname ile uygulama amaçlı olarak İstanbul'un, ana ve tali bölgeler olarak iki kısma ayrılması verilebilir. Unkapanı, Aksaray, Yenikapı, Bayezid'in batı tarafı, Şişli, Beyoğlu'nun Cadde-i Kebir'i ve Ortaköy gibi nüfusun ve ticaret merkezlerinin yoğun olarak

²⁷ Cezar, 2002, s. 333-334. ²⁸ Denel, 1982, s. 61. ²⁹ Güvenç, tarihsiz, s. 153.

Şekil 6. Kesit Düzleminde Çıkma Oranlarına Müdahale (Ceylan, 2004).

bulduğu ana bölgede ahşap yapı inşası tamamen yasaklandı. Fatih, Tatavla ve Kasımpaşa gibi semtlerin bulunduğu ikinci bölgede ise bina aralarına kâgir yangın duvarı yapılması şartıyla ahşap yapı inşasına izin verildi.³⁰

Tüm bu önlemler dolaylı edilgen (pasif) yangın korunu mu çalışmalarının kapsamı içerisinde ele alınması gereken, kentte mevcut dar yollar ve düzensiz yapılaşma nedeniyle çıkma olasılığı yüksek yangınların yayılmasını önleyici önlemler olarak yorumlanmalıdır.

Yapı ve Malzeme Ölçeğinde Önlemler

Yönetimler, kentlerde artan nüfus baskısı sonucu büyük yangınlardan sonra yangın alanlarında yapı yüksekliklerini arttırma eğilimi göstermişler, bu tutum ise beraberinde yoğun yapılaşmayı getirmiş ve bu alanlarda yeniden oluşan yangınların verdiği zarar daha büyük boyutlarda gerçekleşmiştir.

Yapı yüksekliği konusunun yangın korunumu ile ilişkisi 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'nde gündeme getirilmiş, daha önce ahşap binalar için 18 arşın (13,65 m.) olarak belirlenmiş olan yükseklik, yapıları yangın yayılımından (sirayeti nariyye) koruyamayacağı, deneyime dayanarak bildirildiği gerekçesi ile yönetim tarafından 14 zira (mimar arşını)'ya (10,61 m.) düşürülmüştür. Aynı belgede, 14 zira'dan daha yüksek inşaat yapmak isteyenlerin kâgir inşaat yapmak kaydıyla 20 zira (15,16 m.) yüksekliğinde yapı yapabilmesi hususu hükme bağlanmıştır.³¹ Yangına karşı daha dayanımlı olan kargır inşaat yapısal özellikleri nedeniyle, ahşap karkas yapıdan daha yüksek olarak inşa edilebilir. Kargır inşaatın bu özelliklerini edilgen (pasif) yangın

korunumunda bir avantaj olarak kullanmak isteyen yönetim, toplumu dolaylı ve bilinçli bir şekilde – ahşap karkas inşaattan daha yüksek yapı yapma hakkı tanıyarak - kâgir inşaata yönlendirmeye çalışmıştır (Şekil 6).³²

1864 yılında yayınlanan Tarik ve Ebniye Nizamnamesi'nin 15. ve 16. maddeleri çıkmalar konusuna ayrılmış, 15. maddede binaların meydan, rıhtım, sokak veya çıkmaz sokakta yer alışlarına göre çıkma (şahnişin) mesafeleri saptanmıştır.³³

Çıkmaların plan düzlemi içerisindeki oranları da belirlenmiştir. Buna göre, her bir katın balkon ve şahnişinlerinin uzunluğu, tüm cephe uzunluğunun üçte ikisini geçemeyecek, bitişik iki binanın balkon ve şahnişinleri arasında en az 4 arşın (3,00 m.) boşluk bırakılması gerektiği ve eğer bu hususta bina sahipleri arasında bir anlaşmazlık çıkar ise o takdirde balkon veya şahnişinlerin komşu parselden olan mesafesi en az 2 arşın (1,50 m.) olacaktır, ibaresi bulunmaktadır³⁴ (Şekil 7).³⁵

Yüksek yangın riskleri nedeniyle, imalatlarında çıplak ateş kullanılan ürünlerin imal edildiği dükkânların veya ısınma ve pişirme amaçlı çıplak ateşin kullanıldığı hanların inşaatlarında mimari oranlara ve malzeme kullanımına sıklıkla müdahale edilmiştir. Örneğin mimarbaşına 1762 yılında yazılan bir hükmün 6. maddesinde, dükkânlar üzerine oda inşaatının yangın nedeniyle yasaklandığı, canbaz (Canıyla oynayan, tehlikeli gösteriler yapan kimse) ahırları, keçeci ve muytab (Kıl dokuyan, mutaf) dükkânlarının, ahırlar üzerine yapılmaması ayrıca zemin kat üzerine bodrumlu olarak inşa edilmesinin gerekliliği belirtilmiştir.³⁶

Aynı belgenin 7. maddesinde ise yangın riski taşıyan dükkânların yükseklikleri, sur içinde veya sur dışında oluşlarına veya kale ile olan ilişkilerine göre belirlenmiştir. Buna göre;

Kale duvarına bitişik yapılmış dükkânların 4 zira (3,00 m.) olacağı, bunların üzerine taht-el-sema, pike asmalık yapılamayacağı ve bunların kâgir olacağı, Sur içinde ve sur dışında, abacı, kebeci, yemişçi, taşçı, attar, berber, kahveci, tekneçi, yemenici dükkânları 4 zira (3,00 m.) olacak ayrıca çatı ve kepenkler üzerine pike konmayacak, yüksek saçak yapılmayacak, menfez açılmayacak, üzerlerine ahşap bekâr odaları, kahvehaneler ve evler yapılmayacak, kepenkleri asmak için saçak yapılmayacak, ancak bir giriş uzatlabilecek ve cephelerine çatı, pike tahtaboş (Çamaşır sermeye yarayan, çoğunlukla çinko döşeli, damın düz kısmı³⁷) şirvan (Çatı arasında veya dükkânların üstünde bulunan basık oda³⁸) ve maksure (Eski camilerde büyükler için parmaklıklarla ayrılmış yüksekçe yer. 2. Eski evlerde en mahrem yer³⁹) yapılmayacaktır.

³² Ceylan, 2004.

³³ Denel, 1982, s. LV.

³⁴ Ergin, 1995, s. 1677.

³⁵ Ceylan, 2004.

³⁶ Denel, 1982, s. 67.

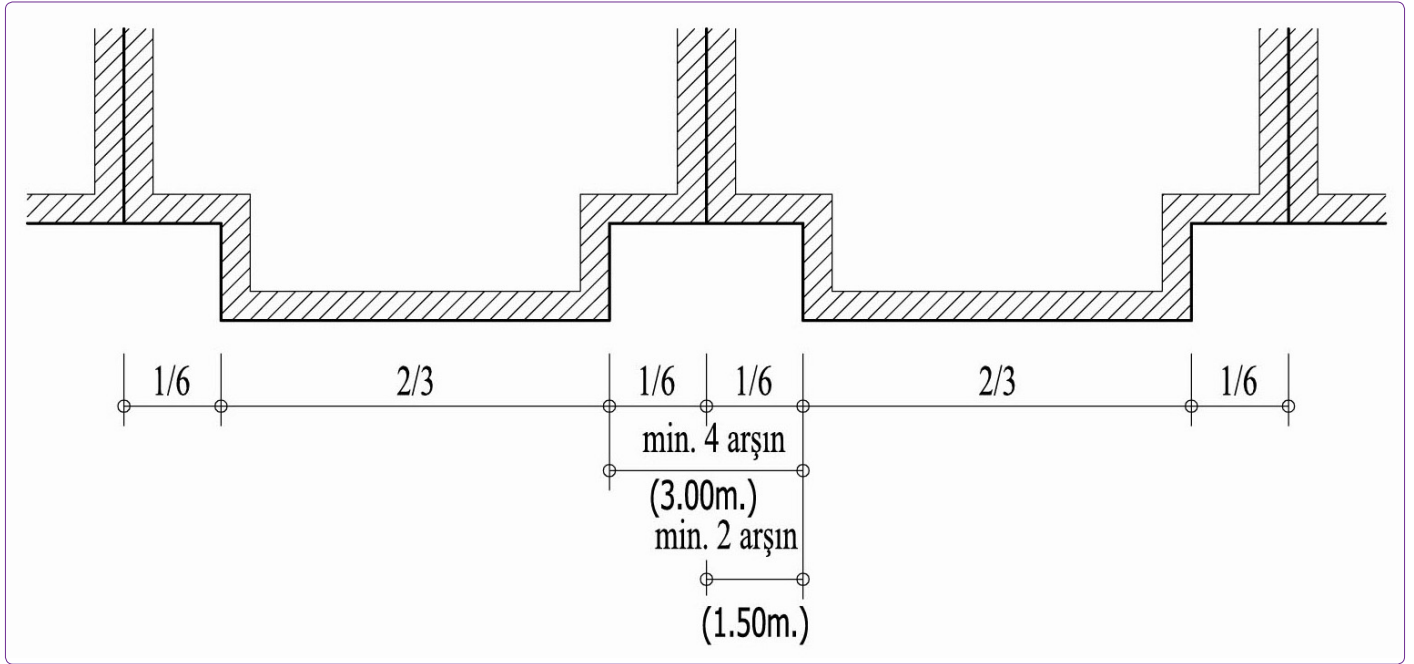
³⁷ Hasol, 1975, s. 423.

³⁸ Hasol, 1975, s. 420.

³⁹ Hasol, 1975, s. 291.

³⁰ Kuzucu, 2000, s. 47.

³¹ Ergin, 1995, s. 1044.

Şekil 7. Plan Düzleminde Çıkma Oranlarına Müdahale (Ceylan, 2004).

Tarihi süreç içerisinde, edilgen (pasif) yangın korunumu çalışmalarında -özellikle sivil yapılarda olmak üzere- yapı öğelerinin oluşumuna, detay çözümlmelerine ve malzeme kullanımlarına müdahale edildiği görülmektedir. Bu müdahaleler, saçak-kirpi saçak, cephe kaplaması, balkon, yangın duvarı, tahtaboş, baca ve ocaklar gibi yapı öğeleri gruplarında incelenebilir (Şekil 8).⁴⁰

1848 tarihli Ebnîye Nizamnamesi'nin cephe kaplamalarına ilişkin bölümünde; cephe kaplamalarında kullanılacak olan tahtaların kısa sürede eğrileceği (çalışacağı), daha sonra ise eğrilen tahtaların diğer tahtalardan ayrılacağı ve bunun sonucunda çatlakların oluşacağı, kış döneminde ise bu çatlaklara kar ve yağmurun girerek çürümeye neden olacağı, çevrede bir yangın çıkması durumunda ise boyalı kaplamanın yangının yayılmasını kolaylaştıracağı, bu nedenle, binaların cephe kaplamalarında tahta kullanılmaması, bunun yerine halis ince horasan ve süzme kireç ve yahut ince kum, ayrıca kireç ve ketenden oluşan bir tabakanın cephelerde kaplama amaçlı kullanılması istenmekte,⁴¹ aynı nizamnamenin diğer bir bölümünde ise kış mevsiminde cephe kaplaması olarak uygulanacak sıvanın yeteri kadar tutmayacağı ve binaların duvarlarının dolma duvar yapıldığı takdirde daha dayanıklı olacağı ayrıca cephelerin horasan ve keten, kum ile sıvattırılması ancak bu karışımın itina ile uygulanması gerektiği belirtilmekte, dükkân ve konutlarının cephelerine bağdadi veya siva uygulamak istemeyenlerin ise saç kaplama yapmalarına izin verilmesi istenmektedir.⁴² Günümüzde ahşap karkas olarak inşa edilmiş ve ahşap cephe kaplamasına sahip birçok ko-

runması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının cephelerinde geçmiş dönemlerde kafes telli siva katmanının uygulanmış olduğu görülmekte ve yangın yayılımına karşı bir önlem olarak yorumlanabilecek bu uygulama sonucunda cephe kaplamalarında siva katmanından kaynaklanan ileri boyutta çürümeler tespit edilmektedir.

Konutlarda yangın yayılımına neden olduğu gerekçesi ile balkon ölçü ve malzemesine de müdahalede bulunulmuştur. 1849 tarihli Ebnîye Nizamnamesi'nin 24. maddesinde; zeminden en az 5 arşın (3,75 m.) yükseklikte, 1 zira (0,75 m) genişliğinde ve pencere yüksekliğinde demir parmaklık ve demir destekli, üzeri saç ile kaplı balkon yapılmasına ayrıca demir balkon yapmak isteyenlere de - geçerli yönetmeliğe uygun olmak koşulu ile - izin verilecektir, denmektedir.⁴³

Ahşap karkas inşaatın egemen olduğu kent dokularında yangın yayılımına karşı bir önlem olarak düşünülen ve yönetim tarafından yönetmeliklere konularak ahşap konutların arasında inşası talep edilen kâgir yangın duvarları, edilgen (pasif) yangın korunumu çalışmalarının tipik bir öğesini oluşturan detay çözümlmelerindendir. 1818 tarihinde II. Mahmud tarafından çıkartılan bir fermanda, yangın duvarı konusu gündeme getirilmekte, iki ahşap bina arasında yangın yayılımını önlemeye yönelik ve zeminden çatıya kadar yükselen kâgir bir duvar yapılması ve bu duvarın giderinin konut sahipleri arasında bölünmesi talep edilmektedir.⁴⁴ 1848 tarihli Ebnîye Nizamnamesi'nde ise, ahşap konut ve dükkân inşa edeceklerin her iki taraflarına çatıdan 2 zira (1,50 m.) yüksekliğinde kâgir duvar, eğer maddî güçleri ye-

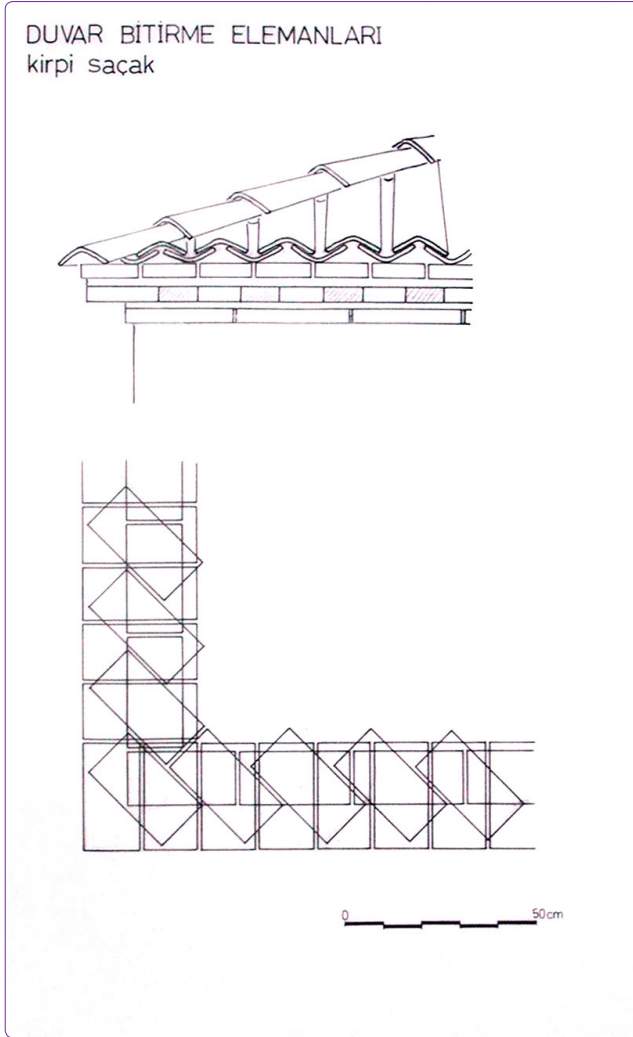
⁴⁰ O. Ceylan Arşivi.

⁴¹ Denel, 1982, s. XLIII.

⁴² Denel, 1982, s. XLV.

⁴³ Denel, 1982, s. L.

⁴⁴ Cezar, 2002, s. 329.

Şekil 8. Kirpi saçak çizimi ve fotoğrafı (O. Ceylan Arşivi).

tersiz ise 10 konut veya dükkan arasına kâgir duvar yapılması talep edilmektedir⁴⁵ (Şekil 9).⁴⁶

Yönetimlerin yangın yayılımında etkisi olduğunu tespit ettikleri bir diğer yapı öğesi, çamaşırların serilerek kurutulduğu tahtaboşur. 1864 tarihli Tarik ve Ebniye Nizamnamesi'nin "Yangınlar Hakkında Tedbirler" bölümünün 28. maddesinde, binaların üzerine tahtaboş ve mehtabiye yapılmasına izin verildiği ancak yangından korunmak için bu gibi yerlerin döşemelerinde tuğla, saç ve halis kireç gibi ateşe dayanıklı malzemelerin kullanılması ve konutların damlarında tahta ve benzeri gibi kolay alev alabilecek malzemelerin bulunmaması gerektiği belirtilmektedir (Denel, 1982: LIX).

Çıkan yangınlarla doğrudan ilgisi olan bir diğer yapı öğesi, bacalardır. 1864 tarihli Tarik ve Ebniye Nizamnamesi'nin "Yangınlar Hakkında Tedbirler" bölümünün 24. maddesinde, bacaların kolaylıkla tamiri ve temizlenmesi talep edil-

mekte ayrıca bacaların inşasında tuğla veya taş ile birlikte halis harcın kullanılması istenmektedir. Çatların ahşap olduğu dikkate alınmış ve aynı maddede bacaların damdan 2 arşın (1,50 m.) yüksek olması gerektiği ve kesinlikle künk baca yapımına izin verilmeyeceği belirtilmiş ayrıca ahşap bölmelere bitişik ve bir ahşap binaya 2 arşın (1,50 m.) yakın bulunan bacaların bu ahşaplardan 2 arşın (1,50 m.) yüksek yapılması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁷

Osmanlı kent dokularına egemen olan ahşap karkas inşaatın yangın karşısındaki dayanımsızlığı ve yangınların yaygınlaşmasındaki rolü yönetimlerin dikkatini çekmiş ve kâgir inşaata yönlendirmesinin gerekliliği çeşitli dönemlerde gündeme getirilmiştir. Kâgir inşaat malzemesinin pahalı oluşu ve teminindeki güçlükler nedeniyle kâgir inşaat yeteri kadar yaygınlaşmamış, yönetimlerin çeşitli yönetmelikler ile kâgir inşaatı teşvik gayretleri sonuçsuz kalmıştır. Yönetimin önde gelen kişileri, toplumda kâgir inşaatın benimsenerek yaygınlaşması ve örnek oluşturması amacıyla

⁴⁵ Ergin, 1995, s. 1091.

⁴⁶ O. Ceylan Arşivi.

⁴⁷ Denel, 1982, s. LVIII.

Şekil 9. Yangın duvarı çizimi ve diası (O. Ceylan Arşivi).

kendi saray veya konutlarını kâgir malzeme kullanarak inşa ettirmişlerdir.⁴⁸ Tüm bu çabalara karşın kâgir inşaatın tercih edilmeyerek ahşap karkas inşaatta ısrar edilmesi, yönetmeliklerde de yansımaları bulmuş ve binalarını ahşap karkas olarak inşa edecek olanlara yönelik özel hükümler getirilmiştir. 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'nin 10. maddesinde, ahşap bina yaptıracak olanların bina yüksekliğinin zeminden çatı tabanına 14 arşını (10,50 m.) geçmeyeceği, 11. maddede ise, belirttikleri mazeret sonucu evlerini ahşap inşa edeceklerin evlerinin iki yanına kâgir duvar (yangın duvarı) yapmaları zorunlu olacak, kaydı bulunmaktadır.⁴⁹ Kargır inşaatın yaygınlaştırılmasında başarılı olunmadığının bir diğer göstergesi, 1882 yılında yayınlanan Ebniye Nizamnamesi'nin 38. ve 46. maddelerindeki inşa edilecek ahşap binalara ait öneri detay çözümleridir.⁵⁰ 50. maddede de yönetimin kâgir inşaatın yanı sıra ahşap inşaat yapımını da kabullendiği ve bu yönde önlem aldığı anlaşılmaktadır. Yönetimin bu kabullenışı ileriki tarihlerde oluşacak ve çevresel ölçekte yaygınlık kazanarak önemli boyutlarda kayıplara neden olacak yangınlara yol açacaktır. Yönetmeliklerde ayrıca birçok yapı öğesinin yapım tekniklerine ve özellikle malzeme kullanımına müdahale edilmiştir.

Çok miktarda kıymetli eşyanın depolandığı ve satışının

yapıldığı hanlarda oluşan yangınların büyük zararlara yol açması ve ticari yaşamı olumsuz yönde etkilemesi yönetimleri han ve dükkânların yapım sistemleri ve malzeme kullanımları konusu üzerinde daha hassas davranmaya sevk etmiştir. Örneğin, 2 Haziran 1696 yılında yayınlanan bir emir ile yönetim tarafından ev ve dükkânların kâgir olarak inşası talep edilmiş,⁵¹ ancak bu emre karşın dükkânların ahşap olarak inşası devam etmiş ve 1701 tarihinde Eski Bedesten civarında bulunan Sorguçlular Han'dan çıkan yangında (Yangın Kataloğu, Y-14) ticaret bölgesi büyük zarar görmüştür. Bu yangın üzerine yönetim, Fatih döneminde bedestenler etrafında ahşap dükkânlar kurularak oluşturulan ticaret bölgesinin tümü ile kâgir inşaatla dönüştürülmesine karar vermiş ve malzeme sıkıntısı çekilmemesi amacıyla Bakırköy, Yalova, Darıca ve İzmit Körfezi çevresindeki kireç ocakları ile tuğla ve kiremit imalathanelerinin faaliyete geçirilmesini talep etmiştir. Böylece kâgir dükkânları ve sokaklarının üzerini örten tonoz sistemi ile günümüz Kapalıçarşısı oluşmuştur.⁵²

Han ve dükkânların edilgen (pasif) yangın korunumu çalışmalarında alınan bu önlemler umulan sonucu getirmemiş, 1864 tarihli Tarik ve Ebniye Nizamnamesi'nde benzer konular genişletilerek tekrar gündeme getirilmiştir. "Yangın Hakkında Tedbirler" bölümünün 25. maddesinde; hanlar tamamen kâgir olarak inşa edilecek, döşeme ve dolap benzeri öğeler dışında ahşap kullanılmayacak, 26. madde-

⁴⁸ Kuzucu, 2000, s. 45

⁴⁹ Cezar, 2002, s. 333

⁵⁰ Denel, toplumun ahşap inşaat yapımında ısrarcı olmasının nedenlerini

üç grupta incelemektedir; a) Teknik nedenler, b) Örgütsel nedenler, c) Kültürel nedenler (Denel, 1982, s. 64). (Denel, 1982, s. LXXI).

⁵¹ Altunay, A. R. 1930, s. 21.

⁵² Cezar, 2002, s. 381-382.

de ise, fırınlar, hamamlar, fabrikalar ve içinde geceleri iş işlenilen ve ateş kullanılması gereken dükkânların duvarları kâgir ve kapılarıyla kanat veya kepenkleri saç kaplı, dökme-ci ve demir fabrikaları ve dükkânları tamamen kâgir, kapısı ve kepengi demir olacak, genel olarak dükkânların damları madeni bir malzeme ile veya harç ve kiremit bastırılmak suretiyle kaplanacaktır, denmektedir.⁵³ Benzer hususların 1882 tarihli Ebniye Kanunu'nda da yer aldığı görülmektedir (Ebniye Kanunu, 1882, Altıncı Fası; Yangınların Oluşumunu Önleme Tedbirleri, 42, 43, 44 ve 45. maddeler).⁵⁴

Değerlendirme ve Sonuç

Tarih boyunca, ahşap malzeme kullanımının ön plana çıktığı ve bitişik nizam yapılaşmanın yoğunluk kazandığı İstanbul kentinde çıkan yangınlar kısa sürede çevresel ölçekte yaygınlık kazanmışlar ve sonuçları itibarıyla ağır kayıpların verilmesine neden olmuşlardır. Geleneksel mimarimizde görülen yapı tiplerinden kâgir yapı sisteminin, yangına karşı ahşap karkas yapı sisteminden daha dayanımlı oluşu yönetimlerin dikkatini çekmiş ve toplum içerisinde kâgir yapıyı özendirici önlemler alınmaya çalışılmıştır. Ancak toplum tarafından ahşap karkas yapı sisteminin daha çok tercih edilmesi yangınların artışıyla önemli rol oynamıştır.

Ayrıca yapı adalarının düzenlenmesi, dik açılı yol sisteminin kurulması çevresel ölçekte alınan “edilgen (pasif) yangın korunumu” çalışmalarının önde gelen örneklerini oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geç dönemlerinde yönetim tarafından yayınlanarak yürürlüğe konulan imar yönetmeliklerinin yangınların önlenmesine yönelik maddelerinin edilgen (pasif) yangın korunumu detay çözümlerini açısından incelenmesi, söz konusu detayların korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının mimari oluşumunda rol oynadığını ortaya koymuştur. Yapı ve çevre ölçüğünde olmak üzere değerlendirilen bu etkiler detay bazında ortaya konularak, mimari oluşumdaki rolleri ölçüler eşliğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm bu detay çözümlerini bir dönemin şahitleridir ve onarım çalışmalarında özellikle korunmaları gereklidir.

“Edilgen (pasif) Yangın Korunumu” çalışmaları, mimari tasarım aşamasında başlayıp malzeme seçimine değin uzanan bir süreçtir. Yangından korunma yönetmelikleri de “edilgen (pasif) yangın korunumu” çerçevesi içerisinde değerlendirilmesi gereken belgelerdir.

1999 yılında ICOMOS tarafından Venedik Tüzüğü'ne ek olarak hazırlanan “Geleneksel Mimari Miras” ve “Ahşap Yapıların Korunması İle İlgili İlkeler” adlı belgelerde, risk altındaki kültür varlıklarının sorunlarına değinilmekte ve onarımlarında izlenecek yöntemler açıklanmaktadır. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımlarında

uluslararası, ulusal örgütler tarafından kabul edilerek uygulamaya konulan tüzük ve yönetmeliklerin göz önünde tutulması ve özellikle geçmiş dönemlerde uygulama konulan “edilgen (pasif) yangın korunumu” önlemlerini içeren çevresel ve parsel ölçüğündeki çözümlerinin korunması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- Ahunbay, Z., 2002. 'ICOMOS ve Risk Altındaki Kültürel Mirasın Korunması', Yapı dergisi, Sayı 244, s. 27–29.
- Altunay, A. R. (1930). On ikinci Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı, İstanbul, Enderun Yayınevi.
- Altunay, A. R. (1333). Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arpacıoğlu Ü (2007), “Yangın ve Mimarlık”, Ulusal Sergi, 01-09 Kasım 2007, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Sergi Holü.
- Ceylan O., 2004. 'Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarında Edilgen Yangın Korunumu', Araştırma Projesi Yayını, Proje no: 200214, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, İstanbul.
- Cezar, M., (2002). Osmanlı Başkenti İstanbul, İstanbul, EKAV Vakfı Yayınları.
- Çelik, Z., (1996). Değişen İstanbul, İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Denel, S., (1982). Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, Ankara. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Erder, C., (1975). Tarihi Çevre Bilinci, Ankara. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Ergin, O.N., (1995). Mecelle-i Umur-ı Belediye, İstanbul. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Fangrat, J., Kosiorek, M., (2000). Problems of Fire Protection of Historic Buildings in Poland, Fire Protection of Cultural Heritage, 1 - 2 June 2000, Proceedings, edi. K. Papaioannou, Thessaloniki, s. 155–160.
- Güvenç, M., (tarihsiz). Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul, İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hasol, D., (1975). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul.
- Kuzucu, K. (2000). “İstanbul Konut Mimarisinin Şekillenmesinde Yangınların Rolü Ahşaptan Kâgire”. İstanbul. Sayı 32. Cilt s. 41–49.
- Mansel, P., (1996). Konstantinopolis, İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mantran, R., (1986). XVII. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında İstanbul, çev. M. A. Kılıçbay, E. Özcan, Ankara.
- Özavcı, T., (1965). İstanbul Yangınları, 1923-1965, İstanbul, Ekin Basımevi.
- Sakaoğlu, N., (1997). 'İstanbul'a Düşen Ateşler', İstanbul, Sayı 21, s. 45–52.
- Slot, B.J., (1976). The Fires in İstanbul of 1782 and 1784 According to Maps and Reports by Dutch Diplomatic Representatives, Güney - Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 4-5, İstanbul.
- Wiener, W., M., (2001). İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Williamson, J., J., (1971). General Fire Hazards And Fire Prevention, Bath.

⁵³ Denel, 1982, s. LVIII.

⁵⁴ Denel, 1982, s. LXXI.